

แผนที่ประวัติศาสตร์: การสร้างมโนภาพใหม่ทางประวัติศาสตร์แก่ประชาคมอาเซียน *
Historical Maps : Creation of New Historical Conception for ASEAN Community

ภูวเดช ธนิกานนท์ **

บทคัดย่อ

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ แผนที่ประวัติศาสตร์จัดเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดมโนภาพการรับรู้ที่สร้างความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการปกครองดินแดน แผนที่ประวัติศาสตร์ไทยที่แพร่หลาย มี 2 รูปแบบ คือ แผนที่แสดงอาณาเขตใหญ่สุดของอาณาจักรไทยในสมัยต่าง ๆ และแผนที่แสดงการเสียดินแดนของประเทศไทย แต่แผนที่ประวัติศาสตร์ดังกล่าวเขียนขึ้นด้วยมุมมองชาตินิยมของรัฐสยามเป็นหลัก ซึ่งไม่สอดคล้องกับบริบทจริงทางประวัติศาสตร์เท่าใดนัก ส่งผลให้ผู้อ่านมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ผลกระทบที่เกิดจากความเข้าใจอันคลาดเคลื่อนนี้ นอกจากด้านองค์ความรู้แล้ว ยังส่งผลถึงความรู้สึกหรือความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในภูมิภาคต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ ด้วยเป็นการสร้างภาพให้ฝ่ายที่ไม่ใช่สยามดูด้อยกว่าความเป็นจริง

ดังนั้นในยุคปัจจุบันอันเป็นยุคที่ประชาชนในประชาคมอาเซียนสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันได้อย่างสะดวกและง่ายดาย การนำเสนอแผนที่ประวัติศาสตร์จึงควรเป็นไปอย่างระมัดระวัง โดยสื่อให้ตรงกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ หรือหลีกเลี่ยงมุมมองที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนในภูมิภาคต่าง ๆ และควรมีการพิจารณาสร้างแผนที่ประวัติศาสตร์สากลของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อความเป็นเอกภาพและความสามัคคีของประชาชนในประชาคมอาเซียน

คำสำคัญ : แผนที่ประวัติศาสตร์, การปกครองดินแดน

* วัตถุประสงค์ของบทความนี้คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ที่ตรงกับบริบทที่เป็นจริง และส่งเสริมการนำเสนอแผนที่ประวัติศาสตร์ในลักษณะที่เป็นสากล เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ในมุมมองที่เป็นสากลมากขึ้น และเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนในประชาคมอาเซียน

** อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Abstract

In studying history, historical maps are the powerful tool helping creation of conceptual perception of understanding historical contexts, particularly those related to territorial governance. Historical maps in Thailand traditionally occur in only two forms: (1) maps of Siam Kingdom with its largest territories in the different periods, and (2) maps showing the loss of Siam's territories during the colonization period. These maps, however, were made in the view of Siam Nationalism which does not correspond to the real historical context, leading to the misconception for readers. The misconception affects not only people's knowledge but also the feeling and relationship among people in different areas, both domestic and international, since such maps depict the non-Siamese as weaker than the reality.

Therefore in the present time, which is the period that people in the ASEAN community are able to access and exchange information more easily and more comfortably, the presentation of historical maps should be done carefully, be congruent with the real historical contexts rather than a nationalism view, and avoid any perspective causing conflicts among people in the regions. Moreover, the creation of universal historical maps or atlas of Southeast Asia should be supported to raise the unity in ASEAN community.

Keywords: Historical maps, Territorial governance

บทนำ

แผนที่ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดมโนภาพและการรับรู้ ที่สร้างความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ให้แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ในยุคปัจจุบัน อันเป็นยุคที่ประชาชนในประชาคมอาเซียนสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันได้อย่างสะดวกและง่ายดายขึ้น การสื่อสารข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจึงเป็นสิ่งที่ต้องพึงระวัง การรับรู้ทางประวัติศาสตร์มีความสำคัญในการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือความสัมพันธ์ของประชาชนภายในประเทศที่อยู่ต่างภูมิภาคหรือต่างเชื้อชาติกันด้วย แผนที่ประวัติศาสตร์จึงควรได้รับการนำเสนอในลักษณะที่เป็นสากลมากกว่าที่จะถูกนำเสนอในเชิงชาตินิยม

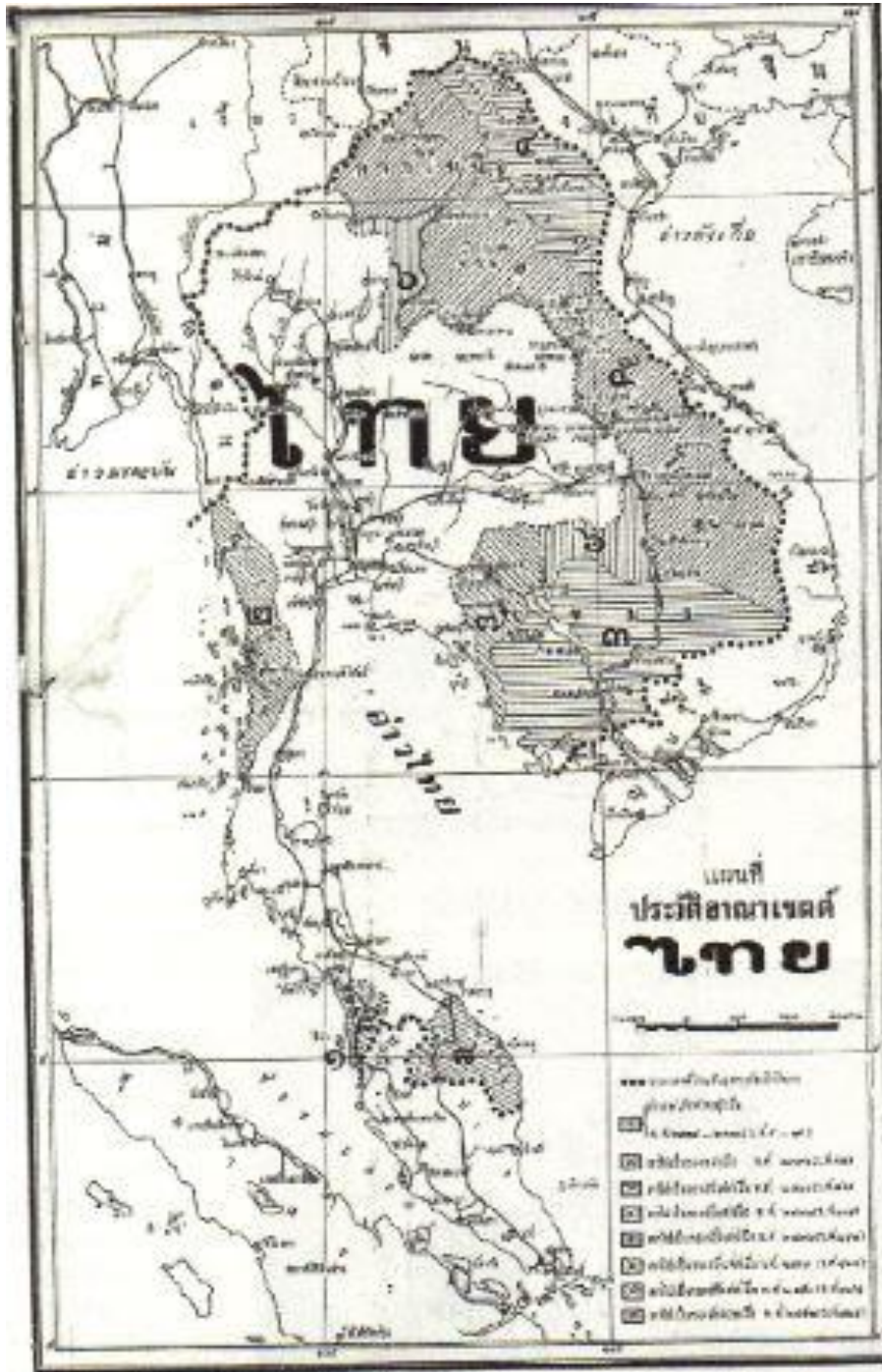
วัตถุประสงค์ของบทความนี้คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ให้ตรงกับบริบทที่เป็นจริง และส่งเสริมการนำเสนอแผนที่ประวัติศาสตร์ในลักษณะที่เป็นสากลมากขึ้น เป็นประวัติศาสตร์ร่วมกับอาเซียนมากขึ้น รวมทั้งเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนในประชาคมอาเซียนทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ

ความสำคัญของแผนที่ประวัติศาสตร์และแผนที่ประวัติศาสตร์ที่แพร่หลายในประเทศไทย

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ดินแดนหรือประวัติศาสตร์การปกครอง แผนที่เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เห็นภาพรวมของดินแดนและเข้าใจสภาพการปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่าง ๆ ในช่วงเวลาที่ศึกษาได้ง่ายขึ้น วรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ จึงมีแผนที่ประกอบอยู่ด้วยเสมอ อย่างไรก็ตาม หนังสือประวัติศาสตร์ของประเทศไทย โดยเฉพาะหนังสือเรียนวิชาประวัติศาสตร์กลับไม่มีแผนที่ประกอบมากนัก ถึงแม้จะมีอยู่บ้าง แต่นับเป็นจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับระยะเวลาความเป็นมาของประวัติศาสตร์ประเทศ จึงไม่สามารถแสดงถึงประวัติศาสตร์ของประเทศได้อย่างครอบคลุม

แผนที่ประวัติศาสตร์ที่แสดงการปกครองของประเทศไทยหรืออาณาจักรสยามในอดีตที่สร้างขึ้น และแพร่หลายในประเทศไทย ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ไม่มีความหลากหลายมากนัก และเป็นไปลักษณะเดียวกัน คือ เป็นแผนที่แสดงดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลของอาณาจักรสยาม (มักใช้คำว่า ไทย) ช่วงที่รุ่งเรืองที่สุดในสมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น แล้วตามด้วยแผนที่แสดงการเสียดินแดนแก่มหาอำนาจตะวันตก คือ ฝรั่งเศส และ อังกฤษ ที่เป็นผู้ล่าอาณานิคม

แผนที่ประวัติศาสตร์ ที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางฉบับแรก คือ “แผนที่ประวัติอาณาจักรสยาม” มาตราส่วน 1: 500,000 ที่พิมพ์โดยกรมแผนที่ทหาร เมื่อ พ.ศ. 2483 ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นแผนที่ที่แสดงการเสียดินแดนของไทย ทั้งหมด 8 ครั้ง (รูปที่ 1) แผนที่นี้ได้กลายเป็นแม่แบบของภูมิประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ที่ยึดถือกันมาจนถึงปัจจุบัน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2555)

รูปที่ 1 แผนที่ประวัติศาสตร์ประเทศไทย (กรมแผนที่ทหาร, 2483),
ที่มา: ประมวลแผนที่ ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมือง กับลัทธิอาณานิคมในอาเซียน-อุษาคเนย์
(ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2555)

ต่อมา มีชุดแผนที่ประวัติศาสตร์ ที่แพร่หลายในการเรียนการสอนภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ไทย คือ แผนที่ชุด “บันไดประวัติศาสตร์ไทยแต่โบราณ” จัดทำโดย ศาสตราจารย์พันเอก (พิเศษ) พูนพล อาสนจินดา พิมพ์และจัดจำหน่ายโดยบริษัทไทยวัฒนาพานิช เมื่อ พ.ศ. 2500 ประกอบด้วยแผนที่ 7 ฉบับ ได้แก่ (1) การเคลื่อนที่ของไทย (2) อาณาจักรหนองแสหรือน่านเจ้า (3) อาณาจักรสุโขทัย (4) อาณาจักรศรีอยุธยา (5) อาณาจักรธนบุรี (6) อาณาจักรรัตนโกสินทร์ และ (7) การเสียดินแดนของไทย

แผนที่ประวัติศาสตร์ชุดต่อมา อยู่ในหนังสือ “แผนที่ภูมิศาสตร์” โดย ทองใบ แดงน้อย จัดพิมพ์โดยบริษัทไทยวัฒนาพานิช เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2506 แผนที่ชุดประวัติศาสตร์ไทยของทองใบ แดงน้อย มีรูปแบบและเนื้อหาคล้ายคลึงกับแผนที่ชุดบันไดประวัติศาสตร์ไทยมาก แต่มีรายละเอียดของเมืองต่าง ๆ ในแผนที่มากขึ้น ชุดแผนที่นี้มี 7 ฉบับเช่นเดียวกัน หัวข้อของแผนที่แต่ละฉบับเหมือนกับแผนที่ชุดบันไดประวัติศาสตร์ไทย แผนที่ประวัติศาสตร์ไทยฉบับ ทองใบ แดงน้อย มีอิทธิพลต่อการศึกษาภูมิประวัติศาสตร์ของประเทศไทยมาก เนื่องจากหนังสือ “แผนที่ภูมิศาสตร์” ได้รับความนิยมาอย่างยาวนาน แทบจะเป็นหนังสือแผนที่เล่มเดียวของประเทศไทย ในช่วงทศวรรษ 2510 ถึงทศวรรษ 2530 และปัจจุบัน ยังคงได้รับความนิยม ครึ่งล่าสุดเป็นการพิมพ์ครั้งที่ 44 เมื่อ พ.ศ. 2557 ที่ผ่านมา

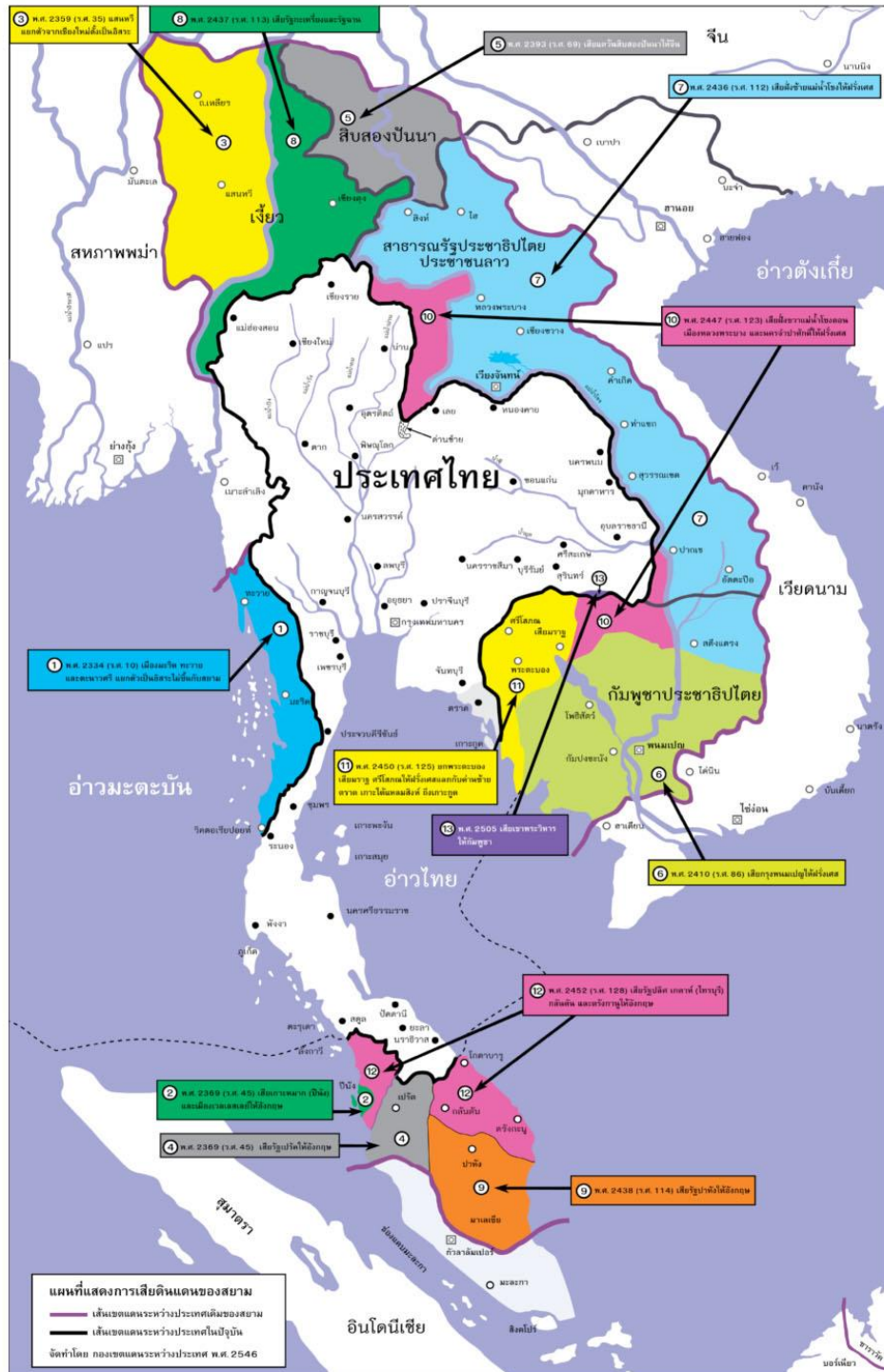
ในช่วงปลายทศวรรษ 2540 อันเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยและกัมพูชามีความขัดแย้งกันเกี่ยวกับพรมแดนในประเด็นเรื่องเขาพระวิหาร ซึ่งถูกยกให้เป็น “การเสียดินแดน” อีกครั้งของประเทศไทย (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2555) แผนที่ประวัติศาสตร์แสดงการเสียดินแดนถูกนำมาเผยแพร่อย่างกว้างขวางอีกครั้ง เช่น “แผนที่การเสียดินแดนของสยาม” จัดพิมพ์โดย กองเขตแดนระหว่างประเทศ (กรมแผนที่ทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย) เมื่อ พ.ศ. 2546 (รูปที่ 3) และชุดแผนที่แสดง การเสียดินแดน 14 ครั้งของประเทศไทย ที่ไม่ปรากฏชื่อหรือหน่วยงานผู้จัดทำที่ชัดเจน แต่ได้รับการส่งต่ออย่างกว้างขวางทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่แพร่หลายมากตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา

จะเห็นได้ว่า แผนที่ประวัติศาสตร์ที่แพร่หลายในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นแผนที่ที่แสดงถึง “อาณาเขตอันยิ่งใหญ่” และ “การเสียดินแดน” จนทำให้คำว่า “การเสียดินแดน” กลายเป็นวาทกรรมที่สร้าง “มโนภาพ” ของประวัติศาสตร์ไทย ว่าเคยเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล แล้วถูกแย่งชิงดินแดนจนเหลือพื้นที่เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

แผนที่ประวัติศาสตร์ในแนวที่ชาตินิยมที่เน้นแสดงความยิ่งใหญ่ในอดีตของประเทศเช่นนี้ ก็เป็นที่นิยมในประเทศอื่น ๆ เช่นกัน ดังเห็นได้จากรูปที่ 4 ซึ่งเป็นแผนที่ประวัติศาสตร์ของประเทศเมียนมาและกัมพูชา จนกล่าวได้ว่า แผนที่ประวัติศาสตร์ของหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็สื่อไปในการทำนองว่า “เคยเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล แล้วถูกแย่งชิงดินแดนจนเหลือพื้นที่เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน” เช่นกัน

รูปที่ 2 แผนที่ประวัติศาสตร์ไทยแสดงอาณาเขตสมัยรัตนโกสินทร์ ฉบับทองใบ แดงน้อย
ที่มา: หนังสือภูมิศาสตร์ (ทองใบ แดงน้อย, 2539)

รูปที่ 3 แผนที่การเสียดินแดนของสยาม (กองเขตแดนระหว่างประเทศ, 2546)
 ที่มา: ประมวลแผนที่ ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมือง กับลัทธิอาณานิคมในอาเซียน-อุษาคเนย์
 (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2555)

รูปที่ 4 แผนที่ประวัติศาสตร์แสดงอาณาเขตของอาณาจักรพม่า (ช้าย) และ เขมร (ขวา)
ที่มา: แผนที่ราชชาตินิยมอุษาคเนย์ (ดุยกภาค ปรีชาธิชช, 2558)

ความคลาดเคลื่อนของแผนที่กับบริบทจริงทางประวัติศาสตร์

แผนที่ประวัติศาสตร์ในลักษณะดังกล่าว ที่ปรากฏแพร่หลายในหนังสือเรียนของแต่ละประเทศนั้น ถูกเขียนขึ้นภายใต้แนวคิดแบบชาตินิยมที่มุ่งสร้างมโนภาพให้ผู้อ่านเข้าใจว่า ประเทศนั้นเคยมีความยิ่งใหญ่ในอดีต แล้วได้สูญเสียดินแดนไป โดยแสดงผ่านเส้นเขตแดนอาณาจักรอันกว้างใหญ่ในแผนที่ อันทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่า ประเทศหรืออาณาจักรนั้นมีอำนาจปกครองเต็มที่อยู่ภายในเส้นเขตแดนที่ปรากฏ

อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจดังกล่าวคลาดเคลื่อนจากบริบทที่เป็นจริงพอสมควร ซึ่งการทำความเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างมโนภาพจากแผนที่ประวัติศาสตร์กับบริบทจริงทางประวัติศาสตร์ สามารถอธิบายผ่านแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของรัฐ รูปแบบการปกครอง และเส้นเขตแดน ซึ่งในบทความนี้จะอธิบายถึงกรณีของสยามเท่านั้น

ประวัติศาสตร์ไทยที่แสดงผ่านเนื้อหาและแผนที่ในหนังสือเรียนและหนังสือกระแสหลัก มีลักษณะแบบลัทธิชาตินิยม โดยเป็น “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” ที่เน้นถึง “ชนชาติไท” ที่มีการอพยพโยกย้ายมาตั้งแต่เทือกเขาอัลไต ผ่านการก่อตั้งอาณาจักรอันยิ่งใหญ่มาหลายครั้ง ตั้งแต่นานเจ้า สุโขทัย

อยุธยา ธนบุรี มาจนถึง รัตนโกสินทร์ และตามด้วยวาทกรรม “การเสียดินแดน” ว่าด้วย ประเทศสยามถูกรุกรานจากผู้ล่าอาณานิคมอย่างอังกฤษและฝรั่งเศสจนต้องเสียดินแดนของตนไปอย่างไม่ยุติธรรม แต่สุดท้ายก็สามารถเอาตัวรอดจากการเสียเอกราชไปได้ และฟื้นฟูชาติกลับมาได้อย่างยิ่งใหญ่ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2555; อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2556) และแผนที่ประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์เหล่านี้ เป็นแผนที่แฝงความนัยของลัทธิชาตินิยมสยาม มุ่งเน้นให้ผู้อ่านมีความเข้าใจในเชิงอำนาจแบบรวมศูนย์ของสยาม เช่น การนำเสนอแผนที่ในเฉพาะช่วงที่รัฐสยามมีอิทธิพลมากที่สุด สื่อว่า สยามมีอำนาจปกครองดินแดนของประเทศราชแบบเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ เป็นการพยายามแสดงว่า รัฐสยาม (หรือบางครั้งใช้คำว่า ประเทศไทย) เป็นผู้ครอบครองดินแดนต่าง ๆ ที่เป็นประเทศราช มาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ และมีสิทธิชอบธรรมในการเรียกร้องหรือทวงคืนแผ่นดินที่เคยเป็นของตน ซึ่งเป็นการเขียนในมุมมองของรัฐบาลสยามเพียงด้านเดียว (ธงชัย วินิจจะกุล, 2556 (1))

แผนที่ประวัติศาสตร์แนวชาตินิยมสยามนี้ สร้างมโนภาพของประเทศราชต่าง ๆ ของสยามว่ามีได้มีสถานะเป็น “รัฐ” และถูกดูถูกสิ้นเป็นเนื้อเดียวกับสยาม ประวัติศาสตร์ของรัฐประเทศราชต่าง ๆ เหล่านี้ จึงไม่ถูกกล่าวถึงในตำราหรือหนังสือกระแสหลัก ราวกับไม่มีตัวตนที่เป็นรัฐมาก่อนเลย มุมมองที่กล่าวถึงรัฐต่าง ๆ เหล่านี้ในตำราหรือหนังสือประวัติศาสตร์ ล้วนเป็นมุมมองของรัฐบาลสยามทั้งสิ้น ไม่มีการกล่าวถึงมุมมองของรัฐประเทศราชหรือรัฐเล็ก ๆ ที่ไม่มีโอกาสได้เป็นรัฐชาติหรือประเทศเลย ซึ่งทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์

ส่วนที่ทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนก็คือ ความแตกต่างของ รูปแบบของรัฐ การปกครอง และ เส้นเขตแดน ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ในปัจจุบัน นิยามของคำว่า “รัฐ” (หรือประเทศ) ใช้แนวคิดจาก อนุสัญญามอนเตเวเดโอ (Montevideo Convention, 1933) ว่าด้วยสิทธิและภาระหน้าที่ของรัฐ ปี 1933 ซึ่งกล่าวว่า รัฐคือ “พื้นที่ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 อย่างคือ (1) ประชากรที่ตั้งถิ่นฐานถาวร (2) ดินแดนที่มีอาณาเขตแน่นอน (3) รัฐบาลซึ่งมีความสามารถในการควบคุมเหนือดินแดนดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ (4) อำนาจอธิปไตย ที่ปกครองตัวเองและดำเนินการด้านความสัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ” รัฐตามแนวคิดนี้ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องรัฐชาติ (nation-state) ในสมัยใหม่ ซึ่งมีนิยามว่าเป็น “รัฐที่ประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีลักษณะทั่วไปร่วมกันหรือมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน มีอธิปไตยเหนือดินแดนที่แน่นอน” ได้เป็นอย่างดี ตามแนวคิดทั้ง 2 อย่างนี้ ดินแดนของรัฐจึงเป็นพื้นที่ที่มีพรมแดนและอาณาเขตที่ชัดเจน ประชาชนในรัฐเป็นชาติหนึ่งเดียวกัน และรัฐบาลมีอำนาจปกครองแบบรวมศูนย์เบ็ดเสร็จสมบูรณ์ภายในเขตแดนของตน

อย่างไรก็ตาม รัฐในอดีตมิได้มีลักษณะดังกล่าว มิได้มีเส้นเขตแดนที่ชัดเจน และมิได้มีอำนาจแบบรวมศูนย์ เมื่อพิจารณาจากวิวัฒนาการของรัฐ รัฐในระยะเริ่มต้นของโลก เป็นชุมชนเมืองที่มีการกำหนดดินแดนหรืออาณาเขตของชุมชนของตน มีการสร้างป้อมปราการหรือปราสาท ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของเมืองและพื้นที่โดยรอบ ป้อมปราการหรือปราสาทเหล่านี้จึงเป็นหน่วยย่อยที่สุดของรัฐในระยะแรกเริ่มเป็น “นครรัฐ” (city state) เมื่อนครรัฐบางแห่งขยายอำนาจพิชิตหรือควบคุมนครรัฐอื่น ๆ ทำให้มีอาณาเขตอิทธิพลที่แผ่ขยายออกไป เกิดเป็นรัฐในลักษณะ “จักรวรรดิ” (empire) ที่มีศูนย์กลางหรือเมืองหลวง

ที่มีอำนาจเหนือเมืองอื่น ๆ และมีการใช้ระบบการปกครองที่ซับซ้อนขึ้นไป ทั้งนี้ อำนาจหรืออิทธิพลของศูนย์กลางของจักรวรรดิในการควบคุมเมือง รัฐ หรือ นครรัฐ อื่น ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของศูนย์กลาง และระยะทางหรือปัจจัยทางพื้นที่จากศูนย์กลางด้วย โดยเฉพาะเมืองหรือรัฐใต้อาณัติที่อยู่ห่างไกล มักมีอำนาจในการปกครองตัวเองสูง เพียงแค่ส่งบรรณาการเท่านั้น ศูนย์กลางจักรวรรดิหรือเมืองหลวงแทบไม่มีอำนาจในการใช้กฎหมายหรือควบคุมระบบการปกครองแต่อย่างใด (สุพรรณิ ชะโลธร, 2539) รัฐที่อยู่ห่างไกลนี้อาจไม่ได้ยึดตัวเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิ แต่ถือว่าตนเป็นรัฐเอกราชก็ได้ รัฐจักรวรรดิบางครั้งปกครองด้วยระบบศักดินา ที่รัฐบาลกลางไม่มีอำนาจเหนือเมืองต่าง ๆ ในทางปฏิบัติเลย ดังนั้น เมืองหรือแคว้นต่าง ๆ ในระบบศักดินานี้อาจถือได้ว่าเป็นรัฐเอกราชย่อยภายใต้รัฐจักรวรรดิอีกทีก็ได้

เมื่อพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว คำจำกัดความของรัฐในแนวคิดของรัฐชาติที่มีพรมแดนและอาณาเขตที่แน่นอน จึงไม่สามารถใช้ศึกษาการปกครองดินแดนของรัฐในอดีต หรือในเชิงภูมิประวัติศาสตร์ได้อย่างเหมาะสม เพราะรัฐในยุคก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังมีลักษณะเป็นรัฐจักรวรรดิหรือรัฐศักดินา ที่ยังไม่พรมแดนหรืออาณาเขตที่ชัดเจนตายตัว ด้วยบริบทในอดีตเช่นนี้ คำจำกัดความคำว่า รัฐ ของ พจนานุกรมอ็อกซ์ฟอร์ด (1995) ที่กล่าวว่า รัฐ คือ “ชุมชนองค์การทางการเมืองที่อยู่ภายใต้ระบบรัฐบาลเดียว” จึงมีความเหมาะสมมากกว่า ภายใต้คำจำกัดความนี้และบริบททางประวัติศาสตร์ รัฐที่ปรากฏอยู่จึงอาจจะมีอำนาจอธิปไตยหรือไม่หรือมีเพียงบางส่วนก็ได้ รัฐอาจเป็นรัฐเอกราชหรือไม่เป็นก็ได้ อำนาจในการควบคุมรัฐนั้นอาจเป็นอำนาจจากภายนอกหรือจากรัฐอื่นก็ได้

ลักษณะการปกครองดินแดนของสยามก่อนการปฏิรูปการปกครอง (พ.ศ.2432) ก็สอดคล้องกับแนวคิดและคำจำกัดความคำว่า รัฐ ตามพจนานุกรมอ็อกซ์ฟอร์ด โดยนัยนี้ สยามถือเป็นแกนหรือรัฐหลักในการศึกษา ซึ่งมีอิทธิพลในการปกครองดินแดนของชนชาติอื่นที่อยู่ข้างเคียงเช่นกัน การปกครองดินแดนของสยามในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง มีระบบการปกครองส่วนภูมิภาค เป็นแบบกินเมืองหรือแบบจารีต ที่แบ่งเมืองภายใต้อิทธิพลการปกครองออกเป็น 3 ชั้น คือ หัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก และหัวเมืองประเทศราช

หัวเมืองชั้นใน คือ เมืองที่อยู่โดยรอบใกล้ ๆ เมืองหลวง ไม่มีเจ้าเมือง เพราะปกครองโดยตรงจากรัฐบาลกลางที่เมืองหลวงคือกรุงเทพมหานคร **หัวเมืองชั้นนอก** หรือ เมืองพระยามหานคร คือ หัวเมืองที่อยู่ห่างไกลออกไป มีเจ้าเมืองปกครอง โดย แบ่งเป็น หัวเมืองชั้นเอก หัวเมืองชั้นโท หัวเมืองชั้นตรี ตามระดับความสำคัญ แต่ละหัวเมืองนี้มีเมืองย่อยซึ่งเป็นหัวเมืองจัตวาอยู่ภายใต้การปกครองของแต่ละเมือง **หัวเมืองประเทศราช** คือ เมืองหรือดินแดนที่เป็นของชาวต่างชาติ ต่างภาษา แต่อยู่ใต้อำนาจของสยาม รัฐบาลสยามให้อำนาจการปกครองตัวเองอย่างอิสระตามจารีตประเพณีเดิมของหัวเมืองนั้น แต่มีข้อกำหนดให้ส่งบรรณาการมาถวายทุก 3 ปี และต้องส่งกองทัพมาช่วยสยาม ในยามเมื่อสยามเกิดศึกสงคราม ได้แก่ ล้านนา ล้านช้าง เขมร รวมทั้ง นครรัฐต่าง ๆ ของชาวมลายู และนครรัฐต่าง ๆ ที่เลยดินแดนล้านนาขึ้นไปทางเหนือ ในบริบทการปกครองเช่นนี้ **หัวเมืองประเทศราชต่าง ๆ ย่อมถือว่าเป็น “รัฐ”** ตามคำจำกัดความของอ็อกซ์ฟอร์ด

ลักษณะของการปกครองดินแดนในช่วงนี้ ยังมีลักษณะเป็นรัฐจักรวรรดิ คือไม่มีพรมแดนที่แน่นอน และหัวเมืองแต่ละเมืองมีอำนาจการปกครองตัวเองสูง โดยเฉพาะหัวเมืองประเทศราช ซึ่งรัฐประเทศราชเหล่านี้ มิได้มีความรู้สึกของการเป็นชาวสยาม (เพราะมิใช่ชาวสยาม) จึงมุ่งเน้นการดำเนินนโยบายเพื่อผลประโยชน์ของชาติตนมากกว่าประโยชน์ของรัฐสยาม (จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, 2556) หัวเมืองเหล่านี้จึงมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการต่างประเทศตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การไม่ยอมขึ้นกับสยามในยามที่สยามอ่อนแอ การอ่อนน้อมเข้ากับรัฐอื่นที่มีอำนาจมากกว่า การตั้งตัวเป็นอิสระ ไม่ยึดถือตามข้อกำหนดของสยาม ซึ่งในมุมมองของรัฐเหล่านี้ อาจถือว่า รัฐของตนไม่ได้เป็นประเทศราชของสยาม แต่ถือว่า การส่งบรรณาการให้สยาม เป็นเพียงการเจริญสัมพันธไมตรีเท่านั้น **อาณาเขตของอาณาจักรสยามในบริบทดังกล่าวจึงไม่อาจกำหนดเส้นพรมแดนหรือขนาดพื้นที่ได้อย่างแน่นอนชัดเจน** ทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์อีกด้วย นอกจากนี้ รัฐบริวารต่าง ๆ เอง ก็มีอาณาเขตที่ไม่แน่นอนเช่นกัน

เมื่อพิจารณาจากบริบททางประวัติศาสตร์ดังกล่าว แผนที่ประวัติศาสตร์ที่แสดงอาณาเขตยุครุ่งเรืองอาณาจักรสยามอันกว้างใหญ่ไพศาลที่แพร่หลายในประเทศไทย จึงสร้างมโนภาพที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์สักเท่าใดนัก เพราะประเทศราชต่าง ๆ ก็มีสถานะเป็นรัฐเช่นกัน และสยามก็ได้มีอำนาจเหนือดินแดนของประเทศราชเหล่านั้นแต่อย่างใด เพียงแค่ได้รับช่วยเหลือหรือบรรณาการจากรัฐต่าง ๆ เหล่านี้เท่านั้น จึงสมควรถือเอาอาณาเขตของประเทศราชเป็นอาณาเขตของสยาม และอาณาเขตโดยประมาณของสยามควรจำกัดที่หัวเมืองชั้นนอกและเมืองบริวารเท่านั้น

เมื่อแผนที่แสดงอาณาเขตอันกว้างใหญ่ไพศาลของสยามมีความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ แผนที่แสดงการเสียดินแดนของประวัติศาสตร์จึงมีความคลาดเคลื่อนเช่นกัน เพราะเมื่อสยามมิได้เป็นเจ้าของอาณาเขตของประเทศราชเหล่านั้น การที่ชาติตะวันตกคือ อังกฤษ และ ฝรั่งเศส เข้าครอบครองดินแดนของประเทศราชต่าง ๆ จึงไม่ควรเรียกว่าเป็น “การเสียดินแดน” ของสยาม แต่ควรเรียกว่าเป็นความพ่ายแพ้ใน “การแย่งชิงดินแดน” แข่งกับมหาอำนาจตะวันตก จะเหมาะสมกว่า (ธงชัย วินิจจะกูล, 2556 (2))

อำนาจรวมศูนย์และเส้นเขตแดนที่แน่นอนของสยามเพิ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อชาติตะวันตกต้องการผนวกดินแดนของรัฐประเทศราชของสยาม ไปอยู่ภายใต้อารักขาของตน สยามที่ไม่ต้องการสูญเสียอำนาจที่เคยมีเหนือรัฐประเทศราช จึงพยายามสร้างความชอบธรรมในการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนเหล่านั้น ด้วยการแทรกแซงการปกครองของรัฐประเทศราชเหล่านี้ ลิดรอนอำนาจของผู้ปกครองรัฐเดิม และดำเนินการผนวกประเทศราชต่าง ๆ ที่เหลืออยู่ให้กลายเป็น “มณฑล” และ “มณฑลเทศาภิบาล” ในช่วง พ.ศ. 2432 – 2443 ทำให้ประเทศราชเหล่านี้ สูญเสียความเป็นรัฐ และกลายเป็นส่วนหนึ่งของสยามอย่างแท้จริงในที่สุด

ส่วนเส้นเขตแดนระหว่างรัฐที่ไม่เคยมีมาก่อนนั้น ก็มีความจำเป็นต้องกำหนดให้มีขึ้น เพราะชาติตะวันตกใช้แนวคิดของรัฐชาติในการกำหนดขอบเขตสิทธิอำนาจเหนือดินแดน การกำหนดเขตแดนระหว่างรัฐต่าง ๆ บนแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเกิดขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อกำหนดเป็นสนธิสัญญา

ซึ่งการพยายามกำหนดเส้นเขตแดนให้ได้มากที่สุด และการพยายามอ้างสิทธิการปกครองเหนือเมืองต่าง ๆ ก็คือ เกมการแก่งแย่งชิงดินแดนระหว่างสยามกับชาติตะวันตกนั่นเอง เส้นเขตแดนของสยามกับรัฐหรือประเทศอื่น ๆ (ที่ถูกกำหนดแล้วว่าไม่ใช่และไม่ได้ขึ้นกับสยาม) ที่ปรากฏถึงในปัจจุบันนี้เป็นเส้นเขตแดนที่สืบเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2451 เป็นต้นมา ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็คือ ช่วงเวลาที่สยามเปลี่ยนจากรัฐจักรวรรดิไปเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ที่มีอำนาจอรวมศูนย์และเส้นเขตแดนที่แน่นอนนั่นเอง

สรุปได้ว่า เส้นเขตแดนที่เขียนขึ้นในแผนที่ประวัติศาสตร์ ช่วงก่อน พ.ศ. 2437 นั้นเป็นเส้นที่ไม่มี การกำหนดขึ้นจริง แต่เป็นเส้นที่ผู้จัดทำแผนที่ประมาณหรือตีความเอง ซึ่งแผนที่ประวัติศาสตร์ไทยส่วนใหญ่ถูกตีความในมุมมองชาตินิยมสยาม ที่ละเลยความเป็นรัฐของประเทศราชต่าง ๆ ไป จึงมีความคลาดเคลื่อนจากมุมมองที่ว่าด้วยอำนาจอปกครองของรัฐอยู่มากทีเดียว

ผลกระทบจากแผนที่ประวัติศาสตร์แนวชาตินิยมสยาม

การเขียนประวัติศาสตร์และแผนที่ประวัติศาสตร์ในลักษณะชาตินิยมไทยสยามเช่นนี้ มีวัตถุประสงค์เบื้องต้นเพื่อป้องกันความรู้สึกต่อต้านจากประชาชนในเขตที่เคยเป็นรัฐประเทศราช และสร้างความเป็นเอกภาพหรือความปรองดองให้แก่ประชาชนในรัฐสยามหรือประเทศไทย รวมถึงตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของความเคลื่อนไหวทางการเมืองในยุคต่าง ๆ ด้วย เช่น “การเรียกร้องดินแดน” ด้วยการทำสงครามเพื่อแย่งชิงดินแดนที่เคยเป็นของประเทศไทยกลับคืนมา ช่วงสงครามอินโดจีนและสงครามมหาเอเซียบูรพา ในทศวรรษ 2480 ถึง 2490 สมัยนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือ การใช้วาทกรรมการเสียดินแดน ใช้เพื่อปลุกใจในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และปัญหาคติปราสาทพระวิหารกับประเทศกัมพูชา ช่วงทศวรรษ 2500 ถึง 2510 ซึ่งวาทกรรมการเสียดินแดนได้ถูกนำมาใช้อีกครั้งจนมาในช่วงต้นทศวรรษ 2550 ในการต่อสู้การเมืองภายในประเทศเพื่อต่อต้านโค่นล้มรัฐบาลพรรคไทยรักไทย-พลังประชาชน โดยอาศัยกรณีความขัดแย้งเรื่องพื้นที่ที่ตั้งปราสาทพระวิหารกับประเทศกัมพูชา (อ้างศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2556) แม้ในปัจจุบันนี้ รัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ก็ได้ใช้ประวัติศาสตร์แนวชาตินิยมไทยสยาม ที่มุ่งเน้นบทบาทพระมหากษัตริย์เป็นแกนหลัก เพื่อวัตถุประสงค์การสร้างความปลอดภัยและความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย (สุนทร ชุตินทรานนท์, 2558)

อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์และแผนที่ประวัติศาสตร์แนวชาตินิยมไทยสยาม ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ หลายประการ ทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์การปกครองที่ผิดเพี้ยน และการเพิ่มความรู้สึกต่อต้านรัฐบาลกลางของประเทศ อันเป็นผลตรงกันข้ามกับวัตถุประสงค์ ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

แผนที่ประวัติศาสตร์ดังกล่าว รวมทั้งวาทกรรมการเสียดินแดน ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการปกครองดินแดนในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง ดังที่ธงชัย วินิจจะกุล (2556 (2)) กล่าวไว้คือการเข้าใจว่าเมืองขึ้นหรือประเทศราชต่าง ๆ อยู่ภายใต้อธิปไตยของสยามเต็มตัว มีอาณาเขตดินแดนที่แน่นอน หรือถือเรื่องการปกครองดินแดนเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงที่รัฐประเทศราชต่าง ๆ มีอำนาจในการปกครองตนเอง มีสถานะเป็นรัฐย่อย และไม่มีอาณาเขตดินแดนที่ชัดเจน

แต่อ่านาจอเห็นอดินแดนนั้นทับซ้อนกันระหว่างหลายรัฐ การได้มาและสูญเสียดินแดนจึงไม่สามารถระบุปริมาณพื้นที่ได้อย่างชัดเจน หรืออาจจะไม่สามารถระบุว่าเป็นการได้มาหรือสูญเสียดินแดนเลยด้วยซ้ำ

การไม่ให้ความสำคัญหรือพยายามปฏิเสธ “ความเป็นรัฐ” ของรัฐประเทศราชต่าง ๆ ตามประวัติศาสตร์กระแสหลักนี้ ทำให้เกิดข้อเท็จจริงจำนวนมากที่ไม่ลงรอยกับเนื้อหาของประวัติศาสตร์แนวชาตินิยมไทยสยาม เพราะไม่มีการกล่าวถึงความเป็นมา หรือบรรพบุรุษของรัฐประเทศราชเลย ทั้ง ๆ ที่มีหลักฐานทางวัตถุหรือสถานที่ปรากฏอยู่อย่างมากมาย การที่ประวัติศาสตร์พยายาม “เหมา” ว่าพลเมืองในอดีตรัฐประเทศราชเหล่านี้ เป็นชาว “ไท” ซึ่งเป็นอย่างเดียวกับ “สยาม” จึงดูไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งยังก่อให้เกิดความรู้สึกที่ “ไม่มีตัวตน” หรือ “ไม่มีความรู้สึกร่วมในการเป็นคนไทย” ของพลเมืองชาติไทยบางส่วน เช่น คนอีสาน คนล้านนา คนเชื้อชาติมลายู คนบนที่สูงหรือชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เพราะรู้สึกว่า บรรพบุรุษของตนอยู่นอกประวัติศาสตร์ไทย ความปรองดองตามที่มุ่งหวังจึงไม่เกิดขึ้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2549; สุเนตร ชุตินธรานนท์, 2558)

ในทำนองเดียวกัน แผนที่ประวัติศาสตร์ชาตินิยมนี้ ก็สามารถก่อผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของประชาชนระหว่างประเทศด้วย เพราะมุมมองชาตินิยมที่แสดงผ่านแผนที่และประวัติศาสตร์ดินแดน มุ่งสร้างให้เกิดความรักชาติบนพื้นฐานของความรู้สึกที่เป็นศัตรูกับประเทศเพื่อนบ้าน หรือความรู้สึกในเชิงเหนือกว่าด้อยกว่า ซึ่งอาจลุกลามไปถึงความรู้สึกในเชิงเหยียดหยามเชื้อชาติได้ (สายสกุล เดชาบุตร, 2560) โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่การเข้าถึงข้อมูลระหว่างประเทศเป็นไปได้ง่ายขึ้น และประชาชนประชาคมอาเซียนมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น

นอกจากนี้ การที่ผู้อ่านมีความเข้าใจไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงในอดีตที่เกิดขึ้น ทำให้จุดประสงค์ของการศึกษาประวัติศาสตร์ ในแง่ของการเรียนรู้จากบทเรียนหรือข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ไม่บังเกิดผลด้วย

แนวทางการนำเสนอแผนที่ประวัติศาสตร์ที่มีความเป็นสากลมากขึ้น

ด้วยผลกระทบในด้านต่าง ๆ จากแผนที่ประวัติศาสตร์แนวชาตินิยม ดังที่กล่าวมาแล้ว แผนที่ประวัติศาสตร์ในยุคปัจจุบันนี้จึงควรได้รับการนำเสนออย่างเหมาะสม เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบดังกล่าว นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2549) ให้ข้อเสนอแนะว่า ประวัติศาสตร์ของรัฐชาติ ควรเป็นประวัติศาสตร์ที่รวบรวมความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ศาสนา ความคิดทางการเมือง ไว้ร่วมกันได้ ให้คุณค่าแก่อัตลักษณ์ของคนแต่ละกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน มิใช่มีลักษณะที่กีดกันคนบางกลุ่มออกไปจากความทรงจำร่วมกันของคนในชาติ สำหรับประเทศไทยที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ตามแนวคิดรัฐชาติสำหรับพลเมืองทุกคนจึงน่าจะมีความเหมาะสมกว่าแบบชาตินิยมไทยสยาม

ในทำนองเดียวกัน แผนที่ประวัติศาสตร์ในยุคประชาคมอาเซียน ต้องให้คุณค่าและความเคารพแก่คนแต่ละกลุ่มที่อยู่ต่างประเทศเช่นกัน แนวคิดในการสร้างแผนที่ประวัติศาสตร์ในยุคประชาคมอาเซียน จึงควรนำเสนอในลักษณะที่เป็นสากล ไม่ใช่เพื่อประเทศใดประเทศหนึ่งหรือชนชาติใดชาติหนึ่ง เป็นแผนที่

ที่แสดง “ความเป็นรัฐ” ของกลุ่มชนต่าง ๆ หรือรัฐประเทศราชต่าง ๆ เพื่อไม่ปฏิเสธการมีตัวตนหรือประวัติศาสตร์ของชนชาติหรือกลุ่มชนเหล่านั้น

ส่วนแนวทางปฏิบัติในการสร้างแผนที่ประวัติศาสตร์ เช่น (1) การสร้างสัญลักษณ์ให้แก่รัฐทุกรัฐรวมทั้งรัฐประเทศราช (2) การวาดเส้นเขตแดนที่ตรงกับบริบททางการปกครองที่เป็นจริง (3) การแสดงขอบเขตให้ครอบคลุมตลอดเนื้อแผนที่ มิใช่เน้นเพียงประเทศใดประเทศหนึ่ง แล้วไม่วาดเส้นพรมแดนของรัฐข้างเคียงให้เห็น (4) การแสดงแผนที่เป็นชุด (atlas) ต่อเนื่องไปในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่หลากหลาย เพื่อแสดงการเปลี่ยนแปลงบริบททางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ ไม่ลำเอียง และแสดงถึงพลวัตของรัฐต่าง ๆ อย่างครอบคลุมเพื่อให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือประเทศที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม การสร้างแผนที่ประวัติศาสตร์ดังกล่าวมีความท้าทายหลายประการ เช่น การสร้างหลักเกณฑ์ในการทำแผนที่ที่สามารถนำเสนอบริบททางประวัติศาสตร์ออกมาได้ตรงความจริง หรือการออกแบบแผนที่ให้สามารถเสนอบริบททางประวัติศาสตร์ให้เข้าใจได้ง่าย ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยหรือผู้สนใจสร้างแผนที่ประวัติศาสตร์สากลต้องพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. (2556). **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ ฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2555). จินตกรรมประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยกับแผนที่ “เสียดินแดน” จากทศวรรษ 2470 ถึง พ.ศ. 2554. **ประมวลแผนที่ ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมือง กับลัทธิอาณานิคมในอาเซียน-อุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ ฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ทองใบ แต่งน้อย. (2539). **แผนที่ภูมิศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ ฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ดุษฎีภาค ปรีชารัชช. (2558). **แผนที่ราชอาณาจักรนิคมอุษาคเนย์**. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2561 จาก <https://blogazine.pub/blogs/dulyapak/post/5495>.
- เดช บุนนาค. (2556). **การปกครองระบบมณฑลเทศาภิบาล**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ ฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ.
- ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2556). **วาทกรรมเสียดินแดน. สยามประเทศไทย: ได้ดินแดน-เสียดินแดน กับลาวและกัมพูชา**. กรุงเทพฯ ฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ธงชัย วินิจจะกูล. (2556 (1)). **กำเนิดสยามจากแผนที่: ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ**. กรุงเทพฯ ฯ: คบไฟ และ อ่าน.
- ธงชัย วินิจจะกูล. (2556 (2)). “เสียดินแดน” เป็นประวัติศาสตร์ลोकไปตายแทน (เพราะ “ไทย” ไม่เคยเสียดินแดน). **สยามประเทศไทย: ได้ดินแดน-เสียดินแดนกับลาวและกัมพูชา**. กรุงเทพฯ ฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- บังอร ปิยะพันธ์. (2538). **ประวัติศาสตร์ไทย: การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ก่อนสมัยสุโขทัยจนถึง พ.ศ. 2475**. กรุงเทพฯ ฯ: โอเดียนสโตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2549). **ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่**. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- พิเศศ บูรณะสมบัติ. (2547). **ประวัติศาสตร์การปกครองของไทย**. กรุงเทพฯ ฯ: รวมสาส์น.
- สุนทร ชุตินทรานนท์. (2558). นักวิชาการวิพากษ์หนังสือ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” ซึ่งข้อมูลไม่รอบด้าน-ขาดแนวทางปรองดองรัฐบาล. **วิพากษ์ประวัติศาสตร์ชาติไทย (ฉบับกรมศิลปากร)**, เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2558 ASEAN กับ EU/OUS: ความเหมือนและความต่าง-ข้อพึงสำเหนียกจากเอเชียและยุโรปกับลาตินอเมริกา 4 ธันวาคม 2558.
- สุพรรณิ ชะโลธร. (2539). **ภูมิศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพฯ ฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สายสกุล เตชาบุตร. (2560). **ย้อนรอยเสียดินแดนสมัยรัตนโกสินทร์**. นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- ศิริพร สุเมธรัตน์. (2553). **ประวัติศาสตร์ไทย สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์**. กรุงเทพฯ ฯ: โอเดียนสโตร์.

Montevideo Convention. (1933). Retrieved on 21 June 2017 from <https://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>

Thompson, Della (1995). **Concise Oxford English Dictionary**. 9th edition. New York: Oxford University Press.